

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

UNIVERSITY "GOCE DELCEV" - STIP
FACULTY OF PHILOLOGY
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCES
REPUBLIC OF MACEDONIA

МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА КЛИМЕНТОВОТО ДЕЛО

КОНФЕРЕНЦИЈА ПОСВЕТЕНА НА 1100 ГОДИШНИНАТА ОД
КЛИМЕНТОВОТО УПОКОЈУВАЊЕ

Св. Климент Охридски

Sv. Kliment Ohridski

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE ST. KLIMENT'S LIFEWORK

INTERNATIONAL CONFERENCE DEDICATED TO THE 1100th ANNIVERSARY
OF THE DEATH OF ST. KLIMENT

23-24 ЈУНИ 2016
ШТИП

23-24 JUNE 2016
SHTIP

МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
КЛИМЕНТОВОТО ДЕЛО

*Конференција посветена на 1100 годишнината од
Климентовото упокојување*

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
ST. KLIMENT'S LIFEWORK

*International Conference dedicated to the 1100th Anniversary of
the death of St. Kliment*

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
Филолошки факултет
Факултет за образовни науки
Република Македонија

University “Goce Delcev” - Stip
Faculty of Philology
Faculty of Educational Sciences
Republic of Macedonia

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”, Скопје

821.163.1.09Св. Климент Охридски(062)
271.2-36Св. Климент охридски(062)
37(062)

МЕЃУНАРОДНА научна конференција Климентовото дело : 23-24 јуни,
2016, Штип : зборник на трудови / [главен и одговорен уредник Драгана
Кузмановска, Соња Петровска] = International scientific conference
St. Kliment's lifework : 23-24 June, 2016, Shtip : book of
proceedings / [editor in chief Dragana Kuzmanovska, Sonja Petrovska].
- Штип : Универзитет “Гоце Делчев”, Филолошки факултет = Shtip =
Goce Delcev University, Faculty of philology, 2017. - 319 стр. :
илустр. ; 30 см

Дел од трудовите и на англ. јазик. - Фусноти кон текстот. -
Abstracts кон повеќето трудови. - Библиографија кон повеќето
трудови

ISBN 978-608-244-404-8

1. Насп. ств. насл.

а) Климент Охридски, св. (840-916) - Собири б) Образование - Собири
COBISS.MK-ID 103357962

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ

BOOK OF PROCEEDINGS

МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА

КЛИМЕНТОВОТО ДЕЛО

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

ST.KLIMENT'S LIFEWORK

23-24 јуни 2016 23-24 June 2016
Штип Shtip

КЛИМЕНТОВОТО ДЕЛО

Зборник на трудови

ИЗДАВА

Универзитет „Гоце Делчев“, Филолошки факултет, Штип,
Република Македонија

ГЛАВЕН И ОДГОВОРЕН УРЕДНИК

Д-р Драгана Кузмановска

Д-р Соња Петровска

УРЕДУВАЧКИ ОДБОР

- Волф Ошлис – Германија
Драгана Кузмановска – Република Македонија
Мајкл Ерон Рокланд – САД
Соња Петровска – Република Македонија
Марјана Розенфелд – Русија
Татјана Тернова – Русија
Виолета Димова – Република Македонија
Игор Рижнар – Словенија
Дубравка Челинсек – Словенија
Снежана Мирасчиева – Република Македонија
Лазар Стошиќ – Србија
Стана Смилковиќ – Србија
Сунчица Дениќ – Србија
Даниела Коцева – Република Македонија
Рамадан Доган – Турција
Туран Челеби – Турција
Снежана Кирова – Република Македонија
Биљана Иванова – Република Македонија
Софија Заболотнаја – Русија
Татјана Уланска – Република Македонија
Марија Тодорова – Република Македонија

ST.KLIMENT'S LIFEWORK

Book of Proceedings: Scientific and Professional Papers

PUBLISHED BY

Goce Delcev University, Faculty of Philology, Stip,
Republic of Macedonia

EDITOR-IN-CHIEF

Dragana Kuzmanovska, PhD
Sonja Petrovska, PhD

EDITORIAL BOARD

Wolf Oschlies – Germany
Dragana Kuzmanovska – Republic of Macedonia
Michael Aaron Rockland – United States of America
Sonja Petrovska – Republic of Macedonia
Maryana Rosenfeld – Russian Federation
Tatyana Ternova – Russian Federation
Violeta Dimova – Republic of Macedonia
Igor Riznar – Republic of Slovenia
Dubravka Celinsek – Republic of Slovenia
Snezana Miraschieva – Republic of Macedonia
Lazar Stosic – Republic of Serbia
Stana Smilkovik – Republic of Serbia
Suncica Denik – Republic of Serbia
Daniela Koceva – Republic of Macedonia
Ramadan Dogan – Republic of Turkey
Turan Celebi – Republic of Turkey
Snezana Kirova – Republic of Macedonia
Biljana Ivanova – Republic of Macedonia
Sofya Zaboltnaya – Russian Federation
Tatjana Ulanska – Republic of Macedonia
Marija Todorova – Republic of Macedonia

ОРГАНИЗАЦИСКИ ОДБОР

Драгана Кузмановска
Соња Петровска
Виолета Димова
Блажо Китанов
Светлана Јакимовска
Стојко Стојков

ЈАЗИЧНО УРЕДУВАЊЕ

Толе Белчев (македонски јазик)
Марија Гркова (македонски јазик)
Татјана Уланска (англиски јазик)

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК

Славе Димитров
Костадин Голаков

АДРЕСА

Филолошки факултет
ул. „Крсте Мисирков“ бр. 10-А
п. фах 201
МК-2000 Штип, Македонија

Овој Зборник е сведоштво за одбележување на 1100 годишнината од Климентовото упокојување преку успешно остварена меѓународна конференција од страна на Филолошкиот факултет и Факултетот за Образовни науки при Универзитетот „Гоце Делчев“ во Климентова чест.

Во Зборникот се објавуваат трудовите од Конференцијата, со цел да останат сведоштво за идните генерации како што св. Климент и нам ни остави такви пишани дела и трајни траги.

CONFERENCE ORGANIZATION BOARD

Dragana Kuzmanovska
Sonja Petrovska
Violeta Dimova
Blazo Kitanov
Svetlana Jakimovska
Stojko Stojkov

LANGUAGE EDITORS

Tole Belcev (Macedonian language)
Marija Grkova (Macedonian language)
Tatjana Ulanska (English language)

TECHNICAL EDITOR

Slave Dimitrov
Kostadin Golakov

ADDRESS

Faculty of Philology
Krste Misirkov 10-A
P.O. Box 201
MK-2000, Stip, Macedonia

This Book of Proceedings is a testimony of the jubilee, 1100 years of the death of St. Kliment, and the successfully organized International Conference by the Faculty of Philology and the Faculty of Educational Sciences of the Goce Delchev University in Shtip in the honour of St. Kliment.

The Book of Proceedings published the papers from the Conference to leave them to the future generations, as St. Kliment did with his written works and legacy.

СОДРЖИНА / TABLE OF CONTENTS

ПРЕДГОВОР

Од уредниците

FOREWORD

The Editors

КЛИМЕНТОВОТО ДЕЛО / ST.KLIMENT'S LIFEWORK

Илија БЕЛЕВ

СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ И ВТЕМЕЛУВАЊЕТО НА

БРЕГАЛНИЧКАТА КНИЖЕВНА ТРАДИЦИЈА..... 17

Добрила МИЛОВСКА

ПОУЧИТЕЛНИТЕ СЛОВА НА СВЕТИ КЛИМЕНТ 27

Соња ЕНЦЕКОВА СОПОТСКА

ТРАНСПОНИРАЊЕ И ХЕРМЕНЕВТИЧКИ АСПЕКТ НА

КНИЖЕВНИ ЖАНРОВИ ОД СТАРАТА СВЕТСКА

ЛИТЕРАТУРА ВО КЛИМЕНТОВОТО ДЕЛО 33

Димитар ПАНДЕВ

БИБЛИСКИТЕ ПАРАБОЛИ ВО КЛИМЕНТОВИТЕ СЛОВА

(СО ПОСЕБЕН ОСВРТ ВРЗ ПАРАБОЛАТА ЗА БЛУДНИОТ СИН)..... 53

Лилјана МАКАРИЈОСКА

УЛОГАТА НА ОХРИДСКАТА КНИЖЕВНА ШКОЛА ВО

РАЗВИТОКОТ НА СРЕДНОВЕКОВНАТА ПИСМЕНОСТ 59

Трајче СТОЈАНОВ

СВ. КЛИМЕНТ КАКО ЕТИЧАР 69

Снежана МИРАСЧИЕВА

ЗА ОДНОСОТ МЕЃУ УЧИТЕЛОТ И УЧЕНИКОТ-

ОД КЛИМЕНТА ДО ДЕНЕС 77

Толе БЕЛЧЕВ, Ранко МЛАДЕНОСКИ

КОНТЕКСТОТ СВ. КЛИМЕНТ VS ПРЛИЧЕВ ВО

МАКЕДОНСКАТА КУЛТУРНА МЕМОРИЈА..... 85

Жаклина ЃОРЃИОСКА, Лилјана МАКАРИЈОСКА ЦРКОВНОСЛОВЕНИЗМИТЕ ВО ПОЕМАТА ПОСВЕТЕНА НА АЗБУКОСЛОВЕЦОТ – КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ.....	95
Оливер ЦАЦКОВ УНИВЕРЗАЛНОСТА НА КЛИМЕНТОВОТО ДЕЛО – НЕИЗГАСЛИВА СВЕТЛИНА ЗА СЕСЛОВЕНСКИТЕ НАРОДИ	103
Милена РИСТОВА-МИХАЈЛОВСКА ЗА ДВЕ ПОХВАЛНИ СЛОВА НА СВЕТИ КЛИМЕНТ И БИБЛИСКИТЕ ЦИТАТИ И ЕЛЕМЕНТИ ВО НИВ	109
Весна КОЖИНКОВА СИЛАТА НА КЛИМЕНТОВИОТ ДУХ ВО РАЃАЊЕТО НА НОВАТА МАКЕДОНСКА КНИЖЕВНОСТ.....	117
Игор ЈАНЕВ, Борче МИЛОШЕСКИ ДЕЛОТО НА СВЕТИ КЛИМЕНТ ВО НАСТАВАТА ПО ИСТОРИЈА.....	127

ЛИТЕРАТУРА / LITERATURE

Волф ОШЛИС ГЕРМАНСКИОТ БИСКУП ВИХИНГ (830-912) – ПРОТИВНИК, КОНКУРЕНТ ИЛИ ЖРТВА НА МАКЕДОНСКИТЕ СЕДМОЧИСЛЕНЦИ.....	139
Suncica DENIC PERSECUTION AND HOMELAND IN SERBIAN LITERATURE OF KOSOVO AND МЕТОHIЈА.....	145
Stana SMILJKOVIC CULTURAL CONTEXT AND HUMANIZATION OF EDUCATION ON EXAMPLES OF LITERARY TEXTS FOR CHILDREN.....	153
Марија КРСТЕВА INTERTEXTUAL REFERENCES TO J. CONRAD'S NOVELLA HEART OF DARKNESS IN F. F. COPPOLA'S FILM APOCALYPSE NOW.....	161
Даниела КОЦЕВА УЛОГАТА НА ЦРКВАТА НЕКОГАШ И ДЕНЕС.....	167

ОБРАЗОВАНИЕ / EDUCATION

- Стојко СТОЈКОВ**
СВЕТИ КЛИМЕНТ КАКО НАШ И КАКОВ 175
- Марија КУСЕВСКА**
УПОТРЕБАТА НА ЕВРОПСКОТО ЈАЗИЧНО
ПОРТФОЛИО ЗА САМООЦЕНУВАЊЕ И РАЗВИВАЊЕ
АВТОНОМИЈА ПРИ УЧЕЊЕТО СТРАНСКИ ЈАЗИЦИ 195
- Слаѓана СТАМЕНКОВА**
ИНОВАТИВНИ МЕТОДИ ВО ОБРАЗОВАНИЕТО -
ПОВРЗУВАЊЕ НА МАКЕДОНИЈА СО ЕВРОПА И СО СВЕТОТ 203
- Наташа ЛАЗАРЕВА**
ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА И НЕЈЗИНОТО ВЛИЈАНИЕ ВРЗ
ВИСОКОТО ОБРАЗОВАНИЕ..... 207
- Петре ПЕТКОВСКИ, Емилија ШЕЌЕРИНОВА**
ТЕСТИРАЊЕ И ОЦЕНУВАЊЕ ВО СОВРЕМЕНИОТ
ОБРАЗОВЕН ПРОЦЕС 213
- Ирена КИТАНОВА**
ЧИТАЊЕТО КАКО ПОТРЕБА И РАДОСТ 219
- Весна КОЦЕВА**
ИСТОРИСКИ ПРЕГЛЕД НА УПОТРЕБАТА И ДЕФИНИРАЊЕТО
НА ПОИМИТЕ ИНПУТ И ИНТЕЛК ВО МЕТОДИКАТА НА
НАСТАВАТА ПО СТРАНСКИ ЈАЗИК 225
- Марија ТОДОРОВА, Весна КОЦЕВА**
ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЈА НА ВИСОКОТО ОБРАЗОВАНИЕ 233

ЈАЗИК / LANGUAGE

- Блаже КИТАНОВ**
ЉУБОВТА И ПЕСНАТА КАКО МОСТ ЗА
ИНТЕРКУЛТУРНА КОМУНИКАЦИЈА 241

СВЕТИ КЛИМЕНТ КАКО *НАШ* И *КАКОВ***Пленарно излагање:**

1100 години од почетокот на вечниот живот на свети Климент, тој сè уште е актуелен на земјата. Сè уште луѓето се идентификуваат со него и преку него. Го сметаат за „наш“ припадници на различни заедници. Си го приближуваат преку заеднички моменти што можат да ги откријат во него – за да го разберат, за да го посвојат. Го дефинираат на различни начини различни луѓе и популации. Но, немам намера во ова мое излагање да се приклучувам на овој тренд и да водам полемика чиј е св. Климент, да докажувам дека е наш или нечиј и така да го понижувам до познатиот спор чиј е Марко Крале. Целта ми е да ја проследам употребата на категориите „наш“ / „нас“ од св. Климент и за свети Климент. Потоа, тесно поврзаното со ова прашање како „каков“ бил восприман, проследено преку епитетите кои му биле давани во средниот век и во модерното време.

Категоријата „нас“ – „наш“ во делата на св. Климент

Нека прво му дадам збор на св. Климент, кој за среќа ни оставил многу свои зборови. Кои биле наши и нас за св. Климент?

*„Ние христијаните, кои се нарекуваме синови Божји“
(Пофално слово за св. Никола)*

Најчесто како *наши* во неговите текстови се јавуваат Господ Исус Христос² и св. Богородица.³ Поретко како „отец наш“ се нарекувани различни христијански светци и патријарси како Аврам, Исак, Јаков, Ној, Данаил, Енох, Јосиф, Никола.⁴ Специјално место меѓу последните заземаат светите

¹ Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“-Штип

² Го среќаваме во 24 текстови, кои му се припишуваат на св. Климент во различни комбинации: Господ (Бог) наш. Нашиот Бог, Нашиот Господ (Бог) Исус Христос, Бога и Спасителот наш Исус Христос, Нашиот Христос, нашиот Спасител (Види Климент Охридски, Събрани съчинения, т. 1, БАН, София, 1970 (Понатаму: Климент 1), 99, 100, 106, 117, 137, 138, 149, 156, 157, 197, 197, 197, 214, 220, 282, 303, 312, 327, 348, 361, 400, 485, 505, 609, 618, 659, 672, 719, 743, 751, 762, 763).

³ Во шест дела припишувани на св. Климент во варијантите: (Пресветата) владичица *наша* Богородица, госпоѓата *наша* чесната владичица Богородица (Св. Климент, 1, 197, 207, 312, 534, 539, 752 – 761, 772)

⁴ Климент 1, 117, Климент Охридски, Събрани съчинения, т. 2, БАН, София, 1977 (понатаму Климент 2) 174, 180, Пофалба за св. Никола (Климент 2, 125): Отецот *наш* и чудотворец Никола, отецот *наш* Никола, Слово за светите Отци (Климент 2, 174, 191): „Еве дојде браќа чествувањето на паметта на блажените отци *наши* и патријарси“, „нашите отци“.

СТОЈКО СТОЈКОВ

Кирил и Методи, кои се јавуваат *наши* освен како светци и отци, но и уште како учители.⁵ Тие меѓутоа се „наши учители“ во верата, а тоа ги вклучува во групата на сите црковни, христијански учители, па така е наречен и св. Павле.⁶ (Еднаш ќе го најдеме и ѓаволот како противник на *нас* „супостат (непријател) наш ѓаволот“).⁷ Наспроти овие *наши* стои група луѓе именувани како *нас* и *ние*. Оние за кои се јавуваат *наши* Бог, Богородица и светците, односно христијаните. Тоа е јасно и често потцртувано во текстовите на св. Климент: „нас“ и „ние“ се собраните на богослужба, тие што ја слушаат проповедта, кои го слават празникот, кои се молат на Господ и светците и се јавуваат нивно „стадо“.⁸ Кога се во прашање св. Кирил и Методи *нас* освен христијаните генерално, се јавуваат конкретно и нивните ученици. На овој круг од „наши“ – на слушателите на неговите проповеди, св. Климент често им се обраќа со браќа⁹ поретко со сестри, синови и чеда¹⁰ потенцирајќи го на таков начин заедништвото.¹¹

⁵ Климент 1, 472, 487, 507.

⁶ Пофалба за апостол Павле (Климент 2, 427): „о добри учители наш“.

⁷ Пофалба за Успение Богородично, Климент 1, 763

⁸ Поука за апостол Марко (Климент 1, 138): „И *ти* беше човек како и *ние* ... така и *ние* да се потрудиме да станеме синови на светлината“; Поука за зачнувањето на пресвета Богородица, (Климент 1, 312), „пресвета Богородица... непрекинато го моли за нас својот син и *наш* Бог“; Поука за раѓањето Христово, Вторична верзија (Климент 1, 353): „Затоа браќа и *ние* сме должни да го почитуваме раѓањето на Господа *нашиот* Бог“, „Сам Господ ни предаде *нам*“; Поука за пред празникот Богојавление (Климент 1, 361): Синот Божји слезе кон *нас*; Поука за Богојавление (Климент 1, 371): „и *ние* да се уподобиме браќа да не прими *нас* во бескрајното царство“; Пофалба за св. Јован Крстител (Климент 1, 394): „Така и *ние* Христољубци“; Поука за Благовест (Климент 1, 540): „*нам* браќа“; Поука за Вознесение (Климент 1, 618): **Се наста намъ нѣѣ, браѣ празникъ Хѣ нашего**; Слово за Света Троица (Климент 1, 656, 659): „Приличи *нам* браќа“; Пофалба за св. Илија (Климент 1, 702): „*Ние* те молиме воведи не нас, кои го организираме твојот пречесен празник, во слава и чест“, Пофалбата за Успение (Климент 1, 767): „за *нас* непрекинато моли се, кои твоето пресвето Успение го почитуваме“; Слово за светите Отци, прва верзија (Климент 2, 174): „Еве дојде браќа чувствувањето на паметта на блажените отци *наши* и патријарси“, Втора верзија (191): „не прекинувајте да се молите за *нас* чесни отци и свети“; Пофалба за апостол Павле (Климент 2, 427): „И *ние* убозите со тебе се фалиме ... о добри учители *наш*“, „Господ Исус Христос, кој во *нас* царува“; Пофалба за св. Никола (Климент 2, 78, 88): „*ние* христијаните, кои се нарекуваме синови Божји“.

⁹ Вообичаеното обраќање е со браќа. Поука за апостолите Петар и Павел (Климент 1, 672): Слушајте браќа; Поука за Преображение (Климент 1, 743): Послушајте браќа; Поука за апостол Тома (Климент 1, 79): „сите слушајќи го тоа браќа да напишеме на нашето срце“; Поука за св. Антониј (Климент 1, 118): „О браќа, сите наши богатства овде ќе останат“, „И *ние* браќа, да покажеме ревност со сите свети. Види и во Пофалба за св. Климент Римски (Климент 1, 303, 304), Поука за пред празникот на раѓањето Христово (Климент 1, 327), Слово за апостол или маченик (Климент 1, 99, 106), Поука за св. Антониј (Климент 1, 117, 118), Слово за свети Марко (Климент 1, 137), Поука за десеттата недела после Сите свети (Климент 1, 149), Поука за недела (Климент 1, 156), Поука за пред празникот на Рождество Богородично (Климент 1, 197), Поука пред празникот воздвигување (Климент 1, 214), Поука за воздвигување (Климент 1, 220), Пофалба за св. Димитар Солунски, 234; Поука за пред празникот Богојавление, 361; Поука за Богојавление, 371, Пофалба за св. 40 маченици (Климент 1, 522), Пофалба за Цветници (Климент 1, 594), Поука за Пасха (Климент 1, 609), Слово за Света Троица (Климент 1, 656, 659), Поука за празникот пред Преображение (Климент 1, 719).

¹⁰ Заповеданија о празниците, Вторичната верзија, (Климент 1, 71): браќа и сестри, Поука за св. Георги (Климент 1, 86): браќа и сестри; Поука за раѓањето Христово, Првична верзија (Климент 1, 348, 353): Пристапете браќа и синови; Поука пред исповед (Климент 2, 518): „Чедо кое сега сакаш да се обновиш, со чесното покајание да ја побараш првата татковина“.

¹¹ Види Поука за Благовест, (Климент 1, 540, 545): „нам браќа“

„*Нашиот народ...*“

Оваа е вообичаената употреба на *наш* и *нас* од св. Климент и е насочена кон христијаните како едно цело, еден род, една црква. Мнозинската употреба, но не и единствената. Имаме уште една и прилично невообичаена за времето употреба на категоријата *наш*: етничката. Притоа таква која не може да се идентификува со никоја тогашна држава, зашто ги надминува државните граници. Станува збор за словенската идентификација. Словените се „нашиот народ“¹² за св. Климент, или дури уште поинтимно Словените се „мојот народ“.¹³ Притоа за него како и за останатите ученици на св. Кирил и Методиј постоел само еден словенски народ, кој живее во различни земји (Од Велика Моравија до Македонија) и само еден словенски јазик.¹⁴

Тоа е важен момент, кој ни покажува дека самиот св. Климент се сметал за Словен.¹⁵

Двата начини на употреба „наш“ / „ние“ кај св. Климент не се исклучуваат меѓусебно, а ниту си противречат. Двата идентитети: христијански и словенски во личноста на св. Климент се обединуваат во еден – свети Климент е христијанин Словен кој работи за христијанизацијата на Словените, „правејќи од двата народа еден“ (Ефесјани, 2: 14). Христијанскиот идентитет е доминантен, но и словенскиот не е заборавен. Неговиот патриотизам (ако можеме да го употребиме овој поим за она време) спрема Словените е во духот на свети Павловиот христијански патриотизам (Римјани, 9, 1-5) и радост се изразува во тоа што

¹² Во Пространо житие на св. Кирил читаме следното за Словените „нашиот народ, кој поради слабост, или поточно поради измама од ѓволот си го имаше затемнето умот и не сакаше да оди во светлината на Божјите заповеди“ (Климент Охридски, събрани съчинения, т. 3, София 1973 г., 89 (понатаму Климент 3). Во Пространо житие на св. Методиј пак Словените се: „нашиот народ за кој никој никогаш се немаше погрижено“ а сега Бог го подигнал за нив учителот св. Методиј (Климент 3, 187). За разлика од овие две дела за кои нема целосна согласност дека се на св. Климент, тоа за Пофалното слово св. Кирил Философ се смета дека е сигурно дело на св. Климент (Ѓорѓи Поп-Атанасов, Старословенски кирилометодиевски извори, Скопје, 2011, 156). Во неа св. Кирил е учител словенски, учител наш, учител на словенскиот народ, испратен е кај словенскиот народ и т.н. (Старословенски ..., 59 – 61; Ѓордан Иванов Български старини от Македонија, БАН, София 1970, фототипно издание, 328 – 332.).

¹³ Пофално слово за св. Кирил, Старословенски ..., 62

¹⁴ Стојко Стојков, Поимите Словени и Бугари од 7-ми до 13-ти век (појава и значење), Скопје, 2013 (докторска теза во ракопис). Хипотезата на Јордан Заимов, дека „Словените“ во делата на св. Климент, но и генерално во периодот 9 – 10 в., претставува друго име на бугарски народ (Ѓордан Заимов, Словѣне и българе в старобългарската книжнина и в българската топонимия, во Константин Философ, юбилеен сборник по случай 1050 годишнината от смъртта му, 127 – 135), не може да се прифати – во словенските извори од 9 – 10 в. со Словени се означуваат луѓе и народ кој живее во Велика Морава, Блатненското кнежевство и на Балканот. Всушност бугарскиот владетел во ниту еден словенски извор од 9 – 10 в. нема да биде наречен словенски, за разлика од владетелите на Велика Моравија и Блатненското кнежевство. Напротив во нив Бугарите се асоцираат со Хуни и Унгарци (види Стојко Стојков, Бугарскиот етнос и мултиетничка Бугарија, Константа и еволуција на сфаќањата на византиските автори во X в., ГИНИ, г. 59, бр. 1-2, Скопје 2015, с. 70, бел. 17, с. 71, бел 27).

¹⁵ Димитри Оболенски, Шест византиски портрети, Скопје, 2011, 51 правилно посочува дека во пофалното слово за св. Кирил зборовите дека благодарение на св. Кирил „дождот на божјата милост падна на мојот народ“ содржи „Идејата за етничкото самоопределување“. Види и Вера Стојчева Антиќ. Македонската средновековна книжевност, Скопје, 1997, 132

СТОЈКО СТОЈКОВ

тие стануваат народ Божји (Петар 1, 2: 10) и престануваат да бидат народ за кој никој не се грижи, кој живее во затемнување од ѓаволот и во мрак, не може да ја различи десната рака од левата и чии припадници се „проста челада“,¹⁶ туку се вбројува меѓу „великите народи кои го слават Бог на свој јазик“.¹⁷

Свети Климент – наш

Свртувајќи го сега внимание на оние што го викале свети Климент *наш* во средниот век сосема очекувано прво ги забележуваме неговите ученици. За жал е сочувана само една словенска служба за св. Климент напишана од нив. Нејзиниот авторот самиот се определува како птиченце одгледано од св. Климент, еден од неговите ученици, еден од неговите „**МОЛИТВЕНИКИ**“, дел од луѓето кои со љубов ги почитуваат св. Климент и неговата памет, и кој е дел од стадото на св. Климент, кое го изедначува со стадото на св. Кирил и Методиј.¹⁸ Сите овие категории тој ги одредува истовремено како „нас“ и како „твои“ / „свои“ за св. Климент, а дури и црквата е наречена „твоја“ – можеби прва појава на идејата за „свети Климентова црква“.¹⁹

„Нашкоста“ се потцртува со семејни и духовни категории: во старото житие на св. Наум св. Климент е наречен „блажен отец“, а авторот се обраќа на своите читатели / слушатели со „браќа“. Патем доста јасно се намекнува дека св. Климент бил „епископ на словенски јазик/народ“.²⁰ Отец наш е наречен св. Климент и во Асемановото евангелие.²¹ Категоријата *отец наш* се забележува макар и ретко (6 случаи) во некои преписи на дела св. Климент, но за жал само во еден случај сме сигурни дека препишувачот знаел кој св. Климент е во прашање: „отецот наш Климент епископ

¹⁶ Климент 3, 89, 187. Пофално слово за св. Кирил (Старословенски..., 60)

¹⁷ Пространо житие на Константин Кирил Философ, Климент 3, 104

¹⁸ Иванов, Старини, 324 – 327, „Клименте пресвети оче“, „оче Клименте славни“, „моли се за оние што ја почитуваат твојата памет“, „моли се за спасот на нашите души“, „не прекинувај блажени за стадото свое мир и милост да праќаш на нашите души“, „Не ги заборавај блажени молитвеники свое“, „помоли се блажени за стадото свое“, простри од високо своите раце и освети ги учениците свои Клименте“, Се обраќа кон св. Кирил, Методиј и Климент со „молете се за вашето стадо“.

¹⁹ Иванов, Старини, 327 - „црквата твоја Го слави Христос, Којшто ни подава голема милост“. Можеби „црквата твоја“, овде е еднакво на „охридската црква“ за која се вели порано дека се просветува како крин од неговите молитви (Иванов, Старини, 326, 327).

²⁰ Иванов, Старини, 306, 307, 309, Ѓорѓи Поп-Атанасов, Старословенски Кирилметодијевски извори, Скопје 2011, 126, 127

²¹ Racki Franjo, Asemanov ili Vatikanski evangelistar, Zagreb, 1865, 199, 29 – 200, 1

СВЕТИ КЛИМЕНТ КАКО *НАШ* И *КАКОВ*

словенски“.²² Така во словенските текстови св. Климент се јавува како „отец наш“ на база на општата вера и на рано добиениот статус на светец.²³

Во грчките текстови посветени на св. Климент тој ќе биде *наш* на база на општа вера но веќе не како словенски туку како бугарски, а *нас* ќе бидат „Бугарите“.²⁴ Охридските византиски архиепископи, го нарекуваат него „отец наш“,²⁵ а *чеда* се јавуваат верниците од Охридската архиепископија.²⁶ Овде ја наоѓаме и категоријата „твој народ“ која е еднаква на твое паство, твое стадо „кое си го создал во Господ“ и на кое тој се јавува пастир. Имаме и директни обраќања како „зачувај не нас, твоите воспитаници“.²⁷ Во грчката служба „нас“ се јавува очигледно категорија која се однесува на луѓето во Охрид, а св. Климент се јавува „наш заеднички прв пастир“ за „нас“ и „сите градови на Мизите и Панонците“.²⁸

Така од една страна почитта кон св. Климент преку универзалноста на христијанството рано ги поминува етничките граници, а од друга тој многу рано е препознаат како свој од Охридската архиепископија, која понатаму ќе се јавува основен промотор на почита спрема него,²⁹ при што градот Охрид каде се наоѓале моштите на светецот и се чувале голем дел од неговите оригинални авторски дела ќе се јавува главно жариште на почита спрема светецот.³⁰

Свети Климент – незнајниот наш

Разгледувајќи ги делата посветени на св. Климент во средниот век мораме да констатираме дека христијаните му се оддолжиле но главно на

²² Наставленија о праздних, Климент 1, 60, украински јазични особини, ракопис од 17 в. На пример во Пофалба за воскреснувањето на Лазар авторот е Отец наш Климент, но во ниеден препис тој не е сигурно идентификуван (преку епитетите *Словенски* или *Велички*) туку обично е поврзуван со друг – св. Климент Римски, св. Јован Богослов. Сите случаи на *отец наш* се од руска јазична редакција. Во 18 преписи во оваа служба авторот е наречен *свет* но исто не знаеме дали авторите биле свесни кој Климент е во прашање. На пример во Пофалба за Успение Богородично, Климент 1, 753 стои: **Отца нашего архиепископа Климента**, јужнословенски зборник од 1463 г. Од тоа се гледа дека „отец наш Климент“ не мора секогаш да се однесува на *нашиот* Климент.

²³ Многу веројатно и на база на заеднички етницитет, но немаме апсолутен доказ за тоа.

²⁴ Пространо житие: Милев, А., Грчките жития на Климент Охридски, БАН, София 1966, 128/129, 133; Извори за българската история XXX, Грчки извори за българската история т. IX, част II, БАН, София 1994 (понатаму ГИБИ 9, 2), 35, Меловски, Христо, Москополски зборник, пролошки житија на светците, *Miscelanea byzantine-makedonica*, 1.1., Скопје, 1996, 157: „Климент станал прв епископ на бугарски јазик“, „Воопшто Климент има прдадено на *нас* Бугарите сè...“ (за употребата на поимот Бугари во врска со св. Климент види понатаму).

²⁵ Иванов, Старини, 316, Милев, 175 „Велик наш отец“ (Кратко житие), Меловски, 100, 101 оче наш (Служба на св. Климент), 134: Светиот отец наш Климент (Пролошко житие).

²⁶ „Твоите деца“ на св. Климент се јавуваат верниците во Охридската архиепископија кои станале жртва на пагански напади, ако судиме од молитвеното обраќање на архиепископот Теофилакт кон св. Климент, а меѓу духовните чеда е вброен и царот Симеон (Милев, 138, 139, 146 / 147.

²⁷ Милев, 146, 147

²⁸ Меловски, 100 – 102.

²⁹ Свети Климент ќе биде насликан во света Софија уште од архиепископот Лав (1037 – 1056) веднаш до портретите на св. Кирил и Методиј, а подоцна пак ќе биде насликан во таа црква на највидно место меѓу династијата на Неманиќите (Белчовски, 44, 45, Велев, 141.

³⁰ Дури и во 13 в. според Хоматијан во Охрид се чувале негови авторски дела „кои се почитуваат и уважуваат од целиот етнос како напишаните од Бога Мојсееви скрижали“ (Милев, 179).

СТОЈКО СТОЈКОВ

грчки јазик – двете сочувани житија и службите се на овој официјален јазик на византиската империја, а тоа го направило познат св. Климент и неговото дело на меѓународната сцена. Меѓутоа повеќе моменти зборуваат дека почита кон св. Климент не се проширила толку брзо колку може да се очекува. Наспроти неговите големи заслуги и институционалната поддршка на Охридската архиепископија неговиот култ се шири прилично бавно во географска смисла и тој дури како да бил потценет наспроти други локални светци.³¹

Во словенската пишана традиција св. Климент останал потценет. Тоа можеби шокира, кога св. Климент е првиот признат за светец од учениците на св. Кирил и Методи – само тој фигурира во Асемановото евангелие наред со св. Кирил и Методиј. Но настрана од неговите непосредни ученици и од спомнувањето во врска со делото на св. Кирил и Методиј имаме многу податоци кои ја потврдуваат оваа констатација: словенското житие така и нема да се сочува, а од службата за светецот на словенски јазик е зачуван само еден доцен препис.³² Така и нема да се направи печатно издание на негово житие на словенски јазик до модерно време.³³ Дури ќе се прават словенски преводи од грчките житија, но и тие ќе останат со релативно мал број преписи. Наспроти тоа имаме две житија на грчки јазик и служба со поголем број преписи и печатно издание.

Еден обид за статистика

Светло на вој феномен може да се фрли и од друг агол. За целта направив една статистика базирана на 1496 преписи од 38 дела за чиј автор се тврди дека е св. Климент. Свесен сум притоа дека поради сериозните проблеми со утврдување на авторството и постојаното откривање на нови дела и преписи статистиката не може да ни даде податоци кои да претендираат за дефинитивност и апсолутна точност. Сепак тие се доволно

³¹ Фрески со ликот на св. Климент ќе се појават надвор од Западна Македонија дури во 14 век: во Северна Македонија, Косово и Рашка улога за што изгледа играле српските владетели Милутин (1282 – 1321) и Душан (1331 – 1355). Во османлискиот период ширењето продолжило макар и бавно. Во периодот од 15 – 17 в. 14 св. Климент се појавува на фрески веќе во една широка област во која, освен поголем дел до Македонија со Св. Гора, влегуваат и Србија и Тесалија (Метеори) и дел од Албанија, а во 19 в. ќе се појават такви и во денешна Бугарија (податоците се по Тони Филиповски, Свети Климент и неговиот епитет Охридски: појава и распространетост, Свети Климент Охридски во уметничкото творештво, Скопје 2012, 36 – 43.). Во Григоријевичиниот триод од XII в. е додаден тропар во кој покрај св. Кирил и Методиј нема да биде поставен св. Климент туку св. Јован Рилски (Похвалами да вѣнчѣатъ съ Кирила философа, новоизбранное множество приведеъ Господеви словѣнскааго ѣзыка, съ вратомъ Мефодиемъ; съ нима же пѣтъ ехиди отецъ Јоан поустына рѣлскаа (А. Теодоров-Балан, Кирил и Методиј, София 1934, т. 2, с. 79, Види и Българската литература и книжнина през XIII век, София, 1987, с. 29). Малку неочекувано но ако се суди по зачуваните фрески и икони култот кон св. Климент отстапувал на оној на св. Наум (Филиповски, 43, бел. 58).

³² Велев, 138, Иванов, Старини 324, преписот е од 1435 г.

³³ Творби на св. Климент нема да најдат место во печатните дела на Балканот и во Романија, туку далеку - во Русија (Климент 1, 10, 11).

СВЕТИ КЛИМЕНТ КАКО *НАШ* И *КАКОВ*

илустративни и ни ја покажуваат општата состојба.³⁴ Резултатите се следните.

Во ниту еден од преписите на 18 од искористените за статистиката 38 дела воопшто не се открива име на автор. Погледнато како ракописи во 946 од 1496 ракописи не е посочен автор (63,25 %.)

Во 142 од 1496 преписи наместо св. Климент наоѓаме други автори. Или близу секој десетти препис е припишан на друг. Уште посериозен е овој процент ако ги елиминираме текстовите без автор. Тогаш 142 од 550 преписи се припишани на други (25,82%). Најчесто тоа е св. Јован Златоуст (119). Поретко е згрешен со св. Јован Богослов (2 пати, а еднаш само Јован). Понекогаш причина е еднаквоста на името како во случаите со архиепископ Климент (14 случаи, меѓу нив ерусалимски, солунски), Климент папа Римски (4), и Климент епископ римски (1), Климент епископ антирски (анкирски – 1).³⁵ Но и во мнозинството од останатите 352 случаи не сме воопшто сигурни дека препишувачите биле свесни дека е во прашање имено свети Климент Охридски. Тоа со сигурност е јасно само во 21 случаи, кои ги наоѓаме во 7 од 38-те текстови (15 пати епископ Словенски и 6 пати епископ Велички). Надвор од тоа ние среќаваме само Климент во 30 преписи (8 текстови) епископ Климент во 218 ракописи (9 текстови), свети Климент 134 ракописи (6 текстови). Проблемот доаѓа од тоа што постоеле повеќе светци и автори со името Климент, некои од нив – како свети Климент папа Римски, биле многу популарни. Уште појасно би било тоа ако проследиме неколку конкретни текстови за да се види колку далеку биле препишувачите од јасноста за тоа чии текстови препишуваат и колку лесно го мешале со други автори.

Во *Заповеданија о празницих*, од кое имаме зачувани 29 преписи во само два авторот е наречен „Климент епископ словенски“, еднаш - „Климент епископ Солунски“, еден ракопис е без автор, а 25 пати како автор е посочен св. Јован Златоуст.³⁶ Во *Пофалбата за архангелите Михаил и Гаврил* од која има зачувани 156 преписи само во 10 е посочен „Климент епископ словенски“, притоа само еден од нив настанал на Балканот а останатите се од Русија. Најчесто наоѓаме „епископ Климент“ (91) или само

³⁴ Во тротомното издание со старословенски творби припишувани на св. Климент на БАН се вклучени 79 текстови, 40 од кои се во првиот том, и се сметаат од составувачите како сигурни или многу веројатни творби на св. Климент (за разлика од објавените во том втори, види Климент 2, 5). Во оваа статистика се искористени 38 дела од објавените 40 во Климент 1 (не се вклучени само две дела поместени таму: пофалбите за св. Константин Филосф и за св. Кирил и Методиј). Оболенски, 49, коментирајќи го истото издание е на мислење дека од 19 панихиди и 59 проповеди вклучени во трите томови, сите не можат со сигурност да се припишат на Климент, но речиси е сигурно дека тој бил автор на барем 15 од нив. За авторството на св. Климент на различни творби види и кај Поп-Атанасов, ..., 155, 156, 162, 168, 171, 175, Свети Климент Охридски, Црковна поезија, ред. Ѓорѓи Поп-Атанасов, Скопје, 2008, 215, Антиќ, 58, 140, 141, 146, Илија Велев, Историја на македонската книжевност, т. 1, Средновековна книжевност (IX – XIV в.), Скопје 2014, 143, 145, 151, Климент 1, 42 – 44.

³⁵ Климент 1, 222. Има и случај кога пак на св. Климент се припишуваат дела од други автори како пофалбата за св. Димитар од Григориј Цамблак, - ракопис од 17 в. припиша на „Климент епископ“.

³⁶ Климент 1, 56 – 61

СТОЈКО СТОЈКОВ

„Климент“ (10). Дека тоа не е гаранција на кој Климент мислеле препишувачите се гледа од 11 случаи во кои тој е наречен архиепископ, во еден од кои е појаснето дека е архиепископ Ерусалимски. Во *Пофалбата за воскреснувањето на Лазар* од која има 115 преписи, само во 72 случаи е посочен автор, во половината од кои е даден друг автор: св. Јован Златоуст (32), св. Јован Богослов (2), св. Климент папа римски (2). Во останатите немаме ниту една сигурна идентификација туку неутрални како „свети Климент“ (18), „Климент епископ“ (9), „Климент“ (3), „отец наш Климент“ (5). Во сите печатни изданија е даден како автор св. Јован Златоуст.³⁷ Во *Поуката за Преображение* застапен со 119 преписи во 110 е посочен како автор „свети Климент“, во 5 само „Климент“ и 4 се без автор.

<i>////////////////////////////////////</i>	<i>Извори</i>	<i>Ракописи</i>
<i>Вкупно</i>	<i>38</i>	<i>1496</i>
<i>Без автор</i>	<i>18</i>	<i>946</i>
<i>Само Климент</i>	<i>6</i>	<i>30</i>
<i>Свети Климент</i>	<i>6</i>	<i>134</i>
<i>Климент Велички</i>	<i>3</i>	<i>6</i>
<i>Климент Словенски</i>	<i>4</i>	<i>16</i>
<i>Епископ Климент</i>	<i>9</i>	<i>218</i>
<i>Климент друг³⁸</i>		<i>14</i>
<i>Св. Јован Златоуст</i>	<i>10</i>	<i>119</i>

Ова ситуација не се должи на големиот број ракописи настанати надвор од Балканот – ситуацијата е иста кај нив како и на оние од Балканот, а дури понекогаш е и полоша во однос распознавањето на авторот. На пример во *Пофалбата за Успение Богородично* во само 1 од 63 преписи св. Климент е идентификуван како епископ Велички и тоа е во руски зборник од 18 век.³⁹ Определбата „словенски“ за авторот ја наоѓаме главно во ракописи со руска јазична редакција.⁴⁰

Проблемот со спорноста на авторството на св. Климент и од таму за релативноста на добиените резултати можеме да го решиме преку стеснувањето на кругот извори. Ако статистиката ја ограничиме само на оние творби во барем еден препис на кои св. Климент е идентификуван сигурно како автор преку епитетите епископ *словенски* или *велички*, ситуацијата е следната: имаме 7 творби со вкупно 303 преписи настанати во периодот 12 – 19 в. Во 4 извори (Заповеди за празниците, Слово за

³⁷ Климент 1, 549 - 568

³⁸ Наоѓаме макар и ретко и други авторства: Климент папа Римски, Климент архиепископ, Климент епископ Римски, Свети Јован Богослов, Јован, Свети маченик Климент, Климент епископ Солунски и др.

³⁹ Климент 1, 760

⁴⁰ Од вкупно 16 ракописи само 1 е балкански и 1 има мешани јазични особини (јужнословенски и руски). (Климент, 1, 246, 249, 251, 253, 255, 256, 258, 264, Пофалба за Климент Римски, 290

СВЕТИ КЛИМЕНТ КАКО *НАШ* И *КАКОВ*

апостол Тома, Пофалба за Михаил и Гаврил и Пофалба за св. Климент Римски), во 16 од вкупно 213 преписи наоѓаме Климент како *епископ словенски*. Во други 3 извори (Пофалби за св. Богородица, за Цветници и за св. Јован Крстител), во 5 од 88 преписи авторот е посочен како *епископ велички*. Наспроти тоа 31 пати е идентификуван како св. Јован Златоуст, а во 165 како епископ Климент, во 15 - само Климент, во 17 случаи е идентификуван како друг Климент (архиепископ, римски, ерусалимски, солунски), само во 5 е наречен свети, а 50 се без автор. Реално само во еден од посочените извори авторството на св. Климент не е поставено под сомнение од препишувачите и тоа е Слово за апостол Тома (и во трите ракописи авторот е посочен како епископ Словенски).

Очигледно постоела висока степен на несигурност, но и незнаење, кој е тој Климент кај словенските препишувачи. Резултат кој резонира со констатираната погоре релативно слаба почит (и сама по себе и во споредба со таа на грчки јазик) што му ја укажале луѓето од „неговиот народ“ во текот на средниот век.

Причините за ова можат да се бараат во неколку насоки. Охридската архиепископија која го претворила св. Климент во свој патрон и моќно го пропагирала на грчки оставајќи ги во сенка многу поскуромните дела на старословенски јазик. Скромноста на св. Климент (од која се жали авторот на нивните словенски житија),⁴¹ а која ја направила информацијата за неговиот живот скудна. Скромноста се демонстрирала и во тоа што св. Климент не ги потпишувал делата а кога тоа го правел било скриено во акростих.⁴² Освен отсуството на потпис кое ги оставало препишувачите во недоумица кој е авторот, проблем за словенските препишувачи имало и кога авторот е посочен само како Климент. Препишувачите на почетокот несомнено знаеле дека делата се на св. Климент Охридски,⁴³ но подоцна идентичноста на името на св. Климент со други попознати светци, епископи и автори: како св. Климент Римски или Климент Александриски ќе се претвори во сериозен предизвик. Да биде грешен со овие и други познати светци влијаело релативно бавното ширење на култот кон свети Климент, кој ако судиме по фреските и иконите на светецот дури во 14 в. ќе се прошири надвор од Западна Македонија. И на крај стилот на пишување на св. Климент кој е повлијаен од св. Јован Златоуст⁴⁴ ќе биде причина прилично често (еден од 5 случаи со посочен автор) неговите текстови да бидат идентификувани како дела на овој прославен учител на црквата.

⁴¹ Иванов, Старини, 307

⁴² Најдени се десетици такви во последно време (Велев, 143)

⁴³ Во Краткото житие од Хоматијан јасно е кажано дека во Охрид во 13 в. сеуште се чувале своерачни дела од св. Климент (Милев, 179). Проблемот очигледно настанал кај просторно и временски оддалечените препишувачи, кои немало како да се сигурни кој е авторот на не-потпишаното дело.

⁴⁴ Антиќ, 154

СТОЈКО СТОЈКОВ

Всушност таквите погрешни идентификации се јавуваат и високо признание за талентот на св. Климент како автор.

Можеби заради оваа несигурност во преписите на делата на св. Климент можеме да забележиме и следните особености. Посочувањата на авторот како светец се релативно ретки: во 134 преписи (6 текстови) што претставува 24,36 % од текстовите со автор, при што во само еден случај сме сигурни дека како светец е посочен св. Климент Охридски (затоа што е наречен “свети Климент епископ Велички“). Неговото определување како „отец наш“ се јавува поскоро исклучок (вкупно 6 случаи). Во само еден случај имаме комбинација *свет – велички* (Пофалба за Цветници - **свџтаго Климента епископа Величкаго**, српска редакција, 1328 г.), и еднаш „отецот наш Климент епископ словенски“.⁴⁵ Немаме комбинација *свет – словенски*, но во сите 21 случаи кога е јасно идентификуван е наречен *епископ*. Препишувачите изгледа често не биле сигурни кој Климент е во прашање и соодветно дали е светец, отец, учител или друго. Можеби затоа имаме толку многу неутрални именувања: „епископ Климент“ - 218 преписи (8 извори), само „Климент“ - 30 (8) а двете заедно составуваат 45,1% од ракописите со посочен автор. Фактот дека во само насловите на 21 од проверени околу 1496 преписи препишувачите го идентификувале св. Климент правилно и надвор од секое сомнение (преку епитетите Велички и Словенски), ни покажува дека проблемот со авторството започнал уште од средниот век. Можеби паралела со ваквата несигурност на препишувачите за тоа кој е (свети) Климент, чие дело тие го препишуваат имаме и на натписите на неговите икони. Во текот на средниот век, па дури и во 19 в. свети Климент често бил одбележуван на нив само како „св. Климент“ без додатоци.⁴⁶ Секако би било интересно да се истражи дали сликарите, но и корисниците на иконите и фреските на светецот што ги наоѓаме далеку од Охрид биле сигурни кој св. Климент е зографисан пред нив. Друг интересен момент во истата насока е тоа што во османскиот период св. Климент Охридски ќе биде неправилно и пост-фактум титулиран како архиепископ и дури патријарх на фрески и во пишани дела.⁴⁷ Последното исто отвара интересни можности за истражување на тоа дали во случаите во кои св. Климент добивал титула архиепископ и патријарх тој е именуван и Охридски, а што

⁴⁵ Наставленија о праздниех, Климент 1, 60, украински јазични особини, ракопис од 17 в. Можеби така е наречен во Пофалбата за св. Димитар Солунски, на која во сите ракописи како автор е посочен „епископ Климент“, а истиот во 7 руски и српски преписи е наречен „светиот отец наш“, но не можеме да сме сигурни дали препишувачите биле свесни дека овој епископ Климент е всушност Климент Охридски.

⁴⁶ Во периодот 15 – 18 в. има само два случаи во кои е наречен Охридски на икони (Филиповски, 46)

⁴⁷ Ова е особено карактерно за времето 17 – 18 в. Го наоѓаме во поетска творба на Козма Критски од 17 в. (велик патријарх) Имаме серија фески во кои св. Климент е титулиран архиепископ Охридски: во манастирот св. Наум (1711 г.), во Москополе (1720 – 1725 г.), во св. Ахил Преспа (1741 г.). Во 1741 г. како Архиепископ Охридски се појавува во Стематографијата на Жефаровиќ и оттогаш дава поттик на многу слични именувања во текот на 18 и 19 в. а во некои случаи е посочуван и како патријарх (Филиповски, 32, 41, 42, 47).

СВЕТИ КЛИМЕНТ КАКО *НАШ* И *КАКОВ*

може да се поврзе и со случаите, кога авторот во преписите е посочуван само како „архиепископ Климент“.

Но настрана од прашањето за благодарноста и оценувањето на ролјата на личноста на св. Климент, во средниот век неговото дело било високо ценето. Тој можеби не бил толку познат надвор од Охрид и Охридската архиепископија, но неговите дела биле извонредно популарни, па макар и често припишувани на други автори. Во заборавот и неблагодарност се сокрила и една голема пофалба за св. Климент – неговите дела ќе бидат припишувани на најистакнати христијански богослови како св. Јован Златоуст, папата Климент Римски.⁴⁸ И додека делата посветени на него се сочувани во скроман број преписи, делата напишани од него се запазени во многу голем број. Така имаме извонредна ситуација во која препишувачите не биле сигурни чии точно се делата што ги препишуваат, но биле сигурни дека тие се добри и дека заслужуваат да се препишат, користат и останат. А тоа значи дека го сметале непознатиот за нив автор за *свој*, за *наш*.

Во периодот на средниот век не успеав да најдам неспорен пример на посвојување на св. Климент како „наш – словенски“ или „нам на Словените“ (како што тој прави во однос на свети Кирил и Методиј на пример) дури и во случаите кога е именуван „епископ словенски“.⁴⁹ Наместо тоа ќе се појави категорија „наш бугарски“ употребувана не од Словени туку од гркојазични Ромеи – охридски архиепископи (за тоа види подолу). Всушност основно *наш* останува светителот како *христијански*.

Во османлискиот период св. Климент останал *свој* / *наш* само за христијаните, немало државна или етничка претензија спрема него. Тоа се менува во 19 в. со развојот на национализмот. Како „словенски епископ“ св. Климент ќе биде преоткриен со развојот на словенофилството. Нешто подоцна бугарскиот национализам ќе го вклучи како *свој* во својот национален пантеон, за што епитетите *словенски* во словенските извори и *бугарски* во византиските гркојазични извори ќе послужат како добра основа. Нешто подоцна св. Климент ќе стане дел и од македонскиот национален иконостас, како последица од неговото именување како словенски во изворите, местото на неговата дејност, неговите заслуги кон историјата и црквата на македонските простори и силната локална

⁴⁸ Велев, 143, 144

⁴⁹ Наоѓаме еден случај кога е наречен „отецот наш Климент епископ словенски“ (Наставленија о праздниците, Климент 1, 60, украински јазични особини, ракопис од 17 в.), но овде не е сигурно дали станува збор за „наш – словенски“, или *словенски* е само дел од титула на св. Климент, додека „отец наш“ се однесува на неговата личност и е на база на општата вера. Сепак „епископ словенски“ не можело да биде официјална титула така што барем на почетокот таа неизбежно изразувала идеја дека тој е епископ на словенскиот народ и на словенски јазик. Постоеле веројатно доста подиректни примери во изгубеното словенско житие ако судиме од некои моменти во Долгото грчко житие каде поимот Словени е заменет со Бугари и така наоѓаме „нам на Бугарите“ што многу лесно можело да биде замена на оригиналното „нам Словените“ на пример.

СТОЈКО СТОЈКОВ

традиција во Западна Македонија, кои заедно правеле невозможно тој да биде заобиколен при националната изградба.

Овие три модерни интерпретации меѓутоа суштински се разликуваат од оние во средниот век дури и во случаите кога се повикуваат на идентичен поим (словенски и бугарски). Тоа е затоа што дел од средновековните поими за време на националната преродба биле преосмислени и добиле ново значење. Така додека во средниот век *словенски* се однесува на народ и јазик, који се сфаќаат како еден и само еден, модерното разбирање, го однесува поимот кон заедница од модерни нации поврзани преку општото словенско потекло на нивните говорни и литературни јазици. Додека во текстовите поврзани со св. Климент во средниот век *бугарски* значи *словенски*, и се однесува на Словените генерално, а не на *еден од* словенските народи, во модерно време поимот се употребува за посебна нација, една од словенските такви.

Така единствената постојаност и континуитет во категоријата на „нашкоста“ се однесуваат на св. Климент како учител и епископ на христијаните – тоа значење не прекинало да се употребува, ниту пак имало период на заборавање или на промена на значењето, како кај етничките интерпретации за св. Климент.

Свети Климент низ епитети употребувани за него

Вториот аспект во кој го разгледувам овде свети Климент е начинот на кој бил восприман во минатото и денес одразено преку епитетите што му биле давани. Во средниот век нив би можеле да ги ставиме во неколку групи.

Климент рано добива статус на светец – наскоро по својата смрт.⁵⁰ Неспорно сведоштво за тоа претставува службата напишана за него од негов ученик,⁵¹ како и изгубеното житие, а директно тоа е кажано и во месецословот во Асемановото евангелие напишано кон крајот на X в: **сВЕТАГО СВЕТИТЕЛА ОТЬЦА НАШЕГО КЛИМЕНТА ЕПИСКОПА ВЕЛИЧСКАГО.**⁵² Како светец тој добива и соодветни епитети. Тој е блажен (најчест епитет во словенската служба, а истиот епитет се појавува и во Старото житие на св. Наум) и свештеномаченик.⁵³ Светец. Во грчките житија и служби освен светец и блажен св. Климент е нарекуван: божествен, божествена и света глава, „избран од Бога од утробата на својата мајка“, „труба со која ни затруби Утешителот“, светило, свет и преподобен, светител, преблажен отец, поборник, заштитник (на сите), огнен заштитник (на душите), (нов) апостол, рамноапостолен, чудотворец, гласник на вистината, маченик,

⁵⁰ Автентичноста на најстариот извор во кој св. Климент се спомнува како светец – Сводната повелба на Зографскиот манастир од 919 г., според која основачите на манастирот сакале црквата да ја посветат на св. Климент Лихнидски (Белчовски, 44, Велев, 41) е спорна и дел од научниците сметаат дека настанала во 16 в. (Иванов, Старини, 541, 542, Филиповски 35).

⁵¹ Иванов, Старини, 324 – 326)

⁵² Raski, 199, 29 – 200, 1

⁵³ Иванов, Старини, 306, 324 – 326

СВЕТИ КЛИМЕНТ КАКО *НАШ* И *КАКОВ*

исповедник, голем и близок на Бога маж, нов Павел, земен ангел, небесен жител, водач на слепци, закон за монасите, вистински пророк на иднината, потпора на побожността, свето благо, противник на непријателите, истерувач на демоните, чувар на животот и на здравјето, бесребрен лецител, кој сите ги спасува, спасител (на оние што го повикуваат), мирно и спокојно пристаниште, неосвоива кула, стамен бедем.⁵⁴

Втората група ги сочинуваат епитетите што се поврзани со заземаните од него функции. Така во насловите на преписите на неговите дела и во најстарите словенски текстови во кои е спомнат го наоѓаме како епископ Велички⁵⁵ и епископ Словенски.⁵⁶ Во грчките текстови посветени на светецот како негови титули се користат: учител (на многу народи, на Мизија), голем порповедник, свештеник, презвитер, јерарх, архиереј, преподобен пастир (на Охрид, на Мизија), првосвештеник, нов апостол, најистакнат градовтемелувач.⁵⁷

Од крајот на 13 в. изгледа ќе се појави и епитетот Охридски / Лихнидски како последица од ширењето на култот далеку од Охрид и начин да се идентификува кој свети Климент е во прашање.⁵⁸ Но и епитет кој бил целосно соодветен за светецот, кој го сакал Охрид, таму лежеле неговите мошти и таму го почитувале како патрон на архиепископијата.

Трета група епитети во средниот век се однесуваат на личните особини на св. Климент. Тој е еден од „избраните корифеи“ и поспособните ученици на св. Кирил и Методиј, нарекуван е „маж многу учен“, „мудриот Климент“ и богомудар, бил со возвишена мисла, а имал и рака возвишена – божествени раце. Неговиот лик импресионирал, ако судиме по изрази како „очи златозрачни“, а за неговиот глас судиме од пофалби како: богогласен (или благогласен), јазик медоточен, уста благогласна, ластовица златоуста, во се прекрасен јазик. Во словенската служба се јавува и „заштитник на вдовиците“, „татко на сираците“.⁵⁹ Овие пофалби ни го цртаат ликот на еден многу интелегентен и начитан, надарен писател и поет, говорник и пеач, а истовремено и човек со голема вера и добродетел.

Последната група епитети се јавуваат поетски изрази на почита спрема св. Климент. Тој е нарекуван: гордост на архиереите, неисцрпно море на чуда, сјајна ѕвезда, ѕвезда на Бугарија, мирно и спокојно

⁵⁴ Меловски, 100 - 103, 74 – 77, 86 – 87, 162, Милев, 112, 115 120, 121, 144 – 147, ГИБИ 9, 2, 35, Филиповски, 32.

⁵⁵ Дјуканжовиот список: „Климент ... станал епископ на Тивериопол или Велика“ (Грчки извори за българската история, т. 7. Софија, 1968, 109). Како епископ Велички го наоѓаме во 3 од 14 преписи на Пофалбата за св. Јован Крстител, настанати меѓу 13 и 17 в., (Йорданов, Старини, 119) во еден препис од 1328 г. на Пофалба за Цветници и во 1 препис од 18 в. на Пофалба за Успение Богородично (Климент 1, 760).

⁵⁶ Белчовски, 39, 40

⁵⁷ Меловски, 74 – 77, 86 – 87, 100 – 103, Милев, 146, 147, Филлиповски, 32

⁵⁸ Филиповски, 31, бел 10. Епитетот Охридски во насловот на Словенската служба чиј единствен препис е од 1435 г. според тоа би се јавува подоцнежен и не постоел во оригиналот.

⁵⁹ Милев, 81, 110, 111, 129, 133, 147

СТОЈКО СТОЈКОВ

пристаниште, неосвоива кула, стамен бедем, благословен орган, ластовица златоуста, славен отец, светилник светлозарен, озарител на срцата на верните, светлозарен, лоза на вистинското лозје, земен ангел, небески човек.⁶⁰

епископ словенски – епископ бугарски

Особено интересни од денешна гледна точка се јавуваат епитетите *словенски* и *бугарски*. Не постоела црква, а ниту држава на чии имиња да се базира епитетот *словенски*, што значи дека придавкава се јавува етничка, редок случај за балканскиот ран среден век. *Словенски* и не било некоја официјална титула туку е израз на една практика кај учениците на св. Кирил и Методиј да ги именуваат своите епископи словенски и епископи на словенскиот јазик/народ.⁶¹ Пример за тоа е Марко „четвртиот епископ на словенскиот народ/јазик во Девол“, кој му бил ученик на св. Климент.. Како Словенски епископ ќе го најдеме во насловите на неговите творби: Слово за апостол Тома, Слово за св. Михаил и Гаврил и во **Заповеданиа о празнициџ**.⁶²

Од друга страна именувањето *бугарски* можело да се потпре било на фактот дека тој бил епископ во бугарската држава, било дека неговата епископија била во дијецезата на Бугарската архиепископија. Меѓутоа оваа можност отпаѓа затоа што во X в. тој не е наречен епископ бугарски во ниту еден извор. Како епископ бугарски го среќаваме во извори напишани на грчки јазик од 11 в. понатаму, а создавани главно во врвот на Охридската архиепископија.⁶³ Византиските охридски архиепископи ќе го направат свој славниот светец, чии мошти се чувале во нивната метропола Охрид, а со тоа ќе го направат и „бугарски“, т.е. припадник на хиерархијата на „Архиепископијата на цела Бугарија“, со каква што титула се кителе.⁶⁴ Т.е. на истата основа на која некои од нив, како Теофилакт Охридски, самите ќе

⁶⁰ Меловски, 100 – 103, 134, 139, Иванов, Старини, 313, 324 - 327, Милев, 175, 179, 183,

⁶¹ За двојната употреба на зборот **џазыкъ** во старословенски види Ангелов, Димитър, Съдържание и смисъл на думите „џазыкъ“, „родъ“, „плѐма“ и „народъ“ в средновековната българска книжнина, Българското средновековие – идеологиска мисъл и просвета, София 1982).

⁶² Климент 1, 56 – 61, 79, 246 – 264.

⁶³ Веројатно најстариот пример е од Синаксарот на Цариградската црква, во кој св. Климент е посочен како „епископ бугарски во Охрид“ (Извори за българската историја 9, Грчки извори за българската историја, т. 5, БАН, София 1964, 284). Фактот што св. Климент не бил епископ во Охрид зборува дека текстот настанал по оформувањето на Охридската архиепископија. Понатаму го наоѓаме во грчките житија од архиепископите Теофилакт и Хоматијан. За житијата и службите напишани на грчки, види кај Белчовски, 44, 45.

⁶⁴ Во грчката служба св. Климент е наречен „звезда на Бугарија“ и „на цела Бугарија голем проповедник“, при што под (цела) Бугарија по се изгледа се мисли на „сите градови на Мизите и Панонците“, а тоа е особено важно затоа што за авторот „Мизите“, т.е. жителите на „сите градови на Мизите“ е збирен поим за повеќе етноси: „етносите на Мизите“ (Меловски, 100 – 102) Т.е. поимот е очигледно мултиетнички а се однесува на мултиетничкото паство на Охридската архиепископија, што е очигледно и од употребата на поимот „цела Бугарија“, кој е користен имено за дијецезата на архиепископијата и како таков е дел од титулата на архиепископот. Имено по таа конфесионална основа св. Климент е направен „наш“ и „заеднички прв пастир“ на Охрид и на „сите градови на Мизите и Панонците“.

СВЕТИ КЛИМЕНТ КАКО *НАШ* И *КАКОВ*

тврдат дека се бугарски архиепископи, но и Бугари,⁶⁵ без разлика што се од грчко потекло. Тие не можеле да се идентификуваат со светецот преку етнонимот Словен, но можеле да се идентификуваат преку политонимот Бугари. Така преку именувањето на св. Климент како бугарски охридските гркојазични архиепископи го правеле *наш* за себе и за својата архиепископија. Во потрага по светци за прославување на својата црква византиските охридски архиепископи ќе ги направат *свои-бугарски* не само св. Климент, но и св. Кирил и Методи присвојувајќи ја целата словенска христијанска традиција. Тие тоа ќе го постигнат и преку изедначување на поимите Словени и Бугари, што од архиепископијата ќе рефлектира и кај дел од византиските автори во 11 – 12 в.⁶⁶ Таквото изедначување ќе биде во апсолутна смисла. Т.е. не станува збор за тврдење дека св. Климент (или да речеме Теофилакт Охридски) припаѓа на посебен бугарски народ, кој што е еден од словенските народи, туку за едноставна синонимна замена на поимот *Словен* со поимот *Бугарин*, нешто што лесно се забележува во фактот што за Теофилакт Охридски и Димитар Хоматијан Бугарите се народ кој живее на просторот на Велика Моравија, Панонија (т.е. денешна Унгарија), Далмација, Илирик, Тракија, Македонија.⁶⁷ Т.е. Бугари кај нив не се одделен словенски народ туку се самите Словени: „словенскиот род, или всушност бугарскиот“ (τῶν Σθλαβενῶν γένος εἶπουν Βουλγάρων).⁶⁸ И Теофилакт Охридски како и словенските извори од периодов не знаат за повеќе од еден словенски народ и јазик. Во рамките на оваа термилошка новина било лесно да го именуваат св. Климент епископ бугарски, што претставувало замена на оригиналната терминологија.⁶⁹ Така зад тврдењето

⁶⁵ Теофилакт, роден во Евбеја, ќе се нарече Бугарин во едно свое писмо: „и така доаѓам кај Бугарите божем вистински Константинополец, а пак – чудно нешто, Бугарин“ (Писмо до императрицата Марија, Меловски, 93; ГИБИ 9, 2, 83). Од тоа се гледа дека поимот Бугарин освен смисла на Словен кај Теофилакт имал и значење едноставно на епархијанин на Охридската архиепископија без разлика на етнос. Од таа позиција тој можел да се изразува со изрази како „на нас Бугарите“, било самите да го создале, било да го превеле од оригинално „нам Словените“.

⁶⁶ Iohannis Zonarae, Lexicon, tomus posterior, ed. Iohannes Avgustus Henricus Tittmann, Lipsiae, 1808, col. 1653, Кекавмен (Византиски извори за историја народа Југославие, Београд 1966, т. 3, 206, ГИБИ 7, 12, 16)

⁶⁷ Тоа се гледа од тврдењето на Теофилакт дека Кирил и Методиј засветиле во бугарската земја, а понатаму јасно се посочува дека нивната дејност е во Панонија (Милев, 117). Подоцна и Димитар Хоматијан во Краткото житие ќе ги определи „Бугарите“ како луѓе што населиле „Панонија и Далмација, Тракија и Илирик и голем дел од Солунско и Македонија“ (Милев, Грцките жития, 176, 177, 21).

⁶⁸ Милев, Грцките жития... 81. Според Теофилакт Охридски св. Кирил и Методиј „ги превеле богонадахнатите Писма од елински јазик на бугарски“, „го извршиле преводот на Писмото на бугарски јазик“ (Милев, Грцките жития, 81, 89, 129, 133, ГИБИ 9, 2, 12, 13, 16, 34). Самиот Климент е наречен бугарски епископ во насловот, а и во текстот (Милев, Грцките жития 129. Меловски, 156).

⁶⁹ Од тука изрази како „на нас Бугарите“ „ние Бугарите“, „на нас Бугарите“, однесени кон делото на св. Климент (Милев, 80, 81, 133; Меловски, 157; Ангелов Димитър, Българската народност и делото на Климент Охридски, Българското средновековие – идеологическа мисъл и просвета, Софија, 1982, 41, бел 32) немаат етничко значење. Тие имаат две можни значења. Прво – „нас“ се Словените – истите на кои св. Климент ги посветил своите дела и во такви случаи изразите е можно да постоеле во словенските извори кои ги користеле грчките автори (дека „Бугари“ не е преземен од оригиналот на изгубеното словенско житие како понекогаш се претпоставува можеме да судиме од старото св. Наумово житие напишано непосредно после или како продолжение на она на св. Климент и од ист автор (тоа се гледа од првите зборови на житието на св. Наум: „И нека браќа да не остане без спомен и братот на блажениот Климент...

СТОЈКО СТОЈКОВ

на Теофилакт дека “Климент станал првиот епископ на бугарски јазик“ лесно можеме да откриеме зборовите на оригиналното словенско житие, каде што св. Климент би бил *первѣи епископъ въ Словенскїи езыкъ*.⁷⁰

Додека во периодот 11 – 13 в. во византиската пишана традиција св. Климент бил определуван како епископ бугарски, во истото време во словенските текстови тој продолжува да биде определуван како *словенски* што лесно може да се проследи низ преписите на некои од неговите дела во периодот 12 – 16 в.⁷¹ Всушност во ниту едно оригинално словенско дело во средниот век тој нема да биде наречен Бугарин или епископ бугарски, а ниту ќе биде наречен така во преписите на некое од неговите авторски творби. Само во случаите кога имаме превод на некое од византиските дела посветени на св. Климент (како во преводот од грчки на Хоматијановото житие)⁷² можеме да најдеме такви формулации.

Илустрација за ова разлика меѓу византиската и словенската пишана традиција е и фактот што во Второто бугарско царство св. Климент нема да биде вклучен во Трновскиот хагиографски циклус, ниту ќе биде направен Бугарин независно од тенденцијата во истото царство да се побугаруваат постфактум повеќе светци како св. Кирил, па дури и свети Димитар Солунски.⁷³ Во Бориловиот синодик во кој св. Кирил е прогласен за просветител на бугарскиот род и преведувач од грчки на бугарски сепак за св. Климент заедно со свети Методиј, Сава, Горазд и Наум се тврди само дека „многу се потрудиле за словенската книга“.⁷⁴

Така во периодот 11 – 13 в. наоѓаме уникатна ситуација во која во делата поврзани со свети Климент зборовите „*нас Бугарите*“ се употребуваат на грчки и имено од луѓе со грчки мајчин јазик, како Теофилакт Охридски, а не од Словени. А тоа покажува дека именувањето на Словените како Бугари

презвитерот Наум“), а таа терминологија е имено словенска (Иванов, Старини, 306, 307, 309). И второ – нас, верниците на Охридската архиепископија „на цела Бугарија“. И навистина во византиските и латинските извори во 11 – 12 в. поимот Бугари ќе значи имено жител од дијецезата на Охридската архиепископија (види Предраг Коматина, Појам Бугарске у XI и XII веку и територија Охридске Архиепископије, Охридска архиепископија у византијском свету, Византијски свет на Балкану, Београд, 2012, 41–56).

⁷⁰ Спореди : Марко *четвртїи епископъ въ Словенскїи езыкъ бысть Дѣволѣ* (Иванов, Старини, 306, 307, 309)

⁷¹ Од *Заповѣдания о праздѣницѣхъ Климента, еѣпа словѣньска* (имаме преписи од XII в. и XIII в. (Климент 1, 17, 56, 65). Пофалното слово за св. Кирил од Климент Охридски (првична верзија) е сочувано во ракопис од XIII в. (Иванов, Старини, 328 – 333). Словото на св. Климент за апостолот Тома е сочувано во препис од XVI – XVII в. и има наслов: „*поученїе Климента еѣпа словенска*“ (Климент 1, 79).

⁷² Иванов, Старини, с. 316 – 318, 321, Овде за прв пат во словенски текст во средниот век ќе го најдеме св. Климент како „Бугарин“, заедно со јазикот, и населението во цела: *Панѣонию и Далматїю, Фракїа же и Илирикѣ и многаа же македонскаа и солѣнскаа*. Всушност тука и св. Методиј е *Юравѣ и Българїи архїепископѣ*, а св. Климент е поставен од Методиј за епископ *въсемѣ Илирикѣ и обѣдрѣжеши земли българскомѣ езыкъ*. Самиот наслов е „Климент епископ бугарски во Охрид“.

⁷³ Българската литература и книжнина през XIII век, София, 1987, 220, Стојков, Поимите, 505 – 550.

⁷⁴ Попруженко, М. Г., Козма Пресвитеръ, Болгарскїи писателъ X вѣка, Български старини, кн. XII, БАН, София, 1936, 77: „Методиј .. многу се потрудил за словенската книга“ и „неговиот ученик Климент ... и Сава Горазд, Наум ... и тие многу се потрудиле за словенската книга.“

СВЕТИ КЛИМЕНТ КАКО *НАШ* И *КАКОВ*

во овие случаи останува чисто надворешно, туѓо, несловенско, не самоидентификација. А посвојувањето правено преку овој поим реално немало етничка основа.

Епитети давани на св. Климент во модерно време

Во модерно време на св. Климент исто му се даваат голем број епитети како, (прво)учител, (вешт) педагог, книжевник, проповедник, просветител (вистински народен), писател, бугарски писател, поет, творец, философ, беседник, естет, епископ, лекар, агроном, хуманист, основач на културно религискиот живот во Македонија, прв епископ на македонските Словени, поет, беседник, словенски, бугарски, охридски и многу други.⁷⁵

Еден дел од даваните во модерно време епитети се исти со оние во средниот век, што е нормално нели имено врз изворите од и за св. Климент се потпирале истражувачите. Но во некои од овие случаи сличноста е лажна зашто истите квалификации значат нешто поразлично. На пример „просветител“ за св. Климент и луѓето во средниот век значело човек кој ги просветлува луѓето преку Христовата вистина.⁷⁶ Денес истиот епитет, често има подруго значење: ширење секуларни знаења, или дури „ослободување од религиски заблуди“.⁷⁷ Очигледно дека во тој однос св. Климент би бил токму спротивното. За него описменувањето имало за цел запознавање со Божјото слово и учество во црковните служби, а не овозможување достап до светската литература и знаења. Неслучајно не познато ниту едно негово дело од нерелигиски карактер.

Други од современите епитети не можеме да ги најдеме и во изворите во средниот век. Тие се рожба на нашето време и го изразуваат стремежот да го пофалиме св. Климент според стандардите на нашето време, но и да го приближиме до нашите современи разбирања и критериуми. Да го направиме *наш* и поразбирлив за современиот човек.

Но колку и да е разбирлив стремежот да го направиме *наш*, колку и неизбежен и дури природен да е обидот да се разбере минатото преку сегашнината и сегашнината преку минатото, е неопходна научна дисциплина и чесност. И како што е недозволено зборовите да се вадат од нивниот контекстот, па така и личностите и фактите не треба да се вадат од контекстот на своето време, ако сакаме да ги разбереме

⁷⁵ Божидар Ферјанчиќ, Византија и Јужни Словени, Београд 2009, 52, Robert Browning saint Kliment of Ochrid, in The Oxford dictionary of Byzantium, New York – Oxford, t. 2, p. 1133, Антиќ, 129, 136, Белчовски, 39, Велев, 132.

⁷⁶ Види на пример во словенската служба за св. Климент каде тој се повикува да ги просвети верниците, и дека преку него просветена црквата Го слави Христос (Иванов, Старини, 325)

⁷⁷ За просветувањето за св. Климент како апофатички пат кој води кон Бога види Марија Чичева-Алексиќ, На скалилото до просвештението со добродетели (добри дела) во теологијата на св. Климент Охридски: осврт кон концептот за чистотата сфатена како доблест и добродетел, Свети Климент Охридски во уметничкото творештво, Скопје 2012, 68, 69, 78. На тоа е посветена во последно време монографијата на Јован Таковски, Просвештението во теологијата на свети Климент Охридски, Скопје, 2007.

„тој се грижел на секаков начин да ја рашири црквата на Господа“⁷⁸

Нужно е св. Климент да го разгледуваме во рамките и условите на неговото време пред се, дури потоа можеме да го претвораме во метафора за нашата сегашност. Би требало да сме внимателни кога му припишуваме современи особини и да не го вадиме неговото дело од неговиот неизбежниот христијански контекст. Потценувањето на неговата христијанска улога, е честа грешка; дури и кога таа се посочува, неретко се става на заден план, како фон, како декор или прикривање на „вистинската“ и „важната“ (за конкретниот автор) улога. А св. Климент бил пред сè христијанин, со длабока вера. Без поставувањето на овој момент на прво место не би можеле правилно да го разбереме ниту него ниту неговото дело. Зашто св. Климент бил не педагог, туку вероучител. Не едноставно писател – туку религиски писател. Не поет – туку автор на црковни песни. Не историчар, туку житиеписец. Не филозоф туку богослов. Не просветител туку вцрковител. Не администратор, а епископ. Сите овие аспекти на неговото дело се обединети и осмислени преку една основна доминанта, сите се потчинети на една основна насока, а имено – верската, христијанската. Надвор од ова не демне опасноста од апсолутизирање и вадење од контекст на еден или друг аспект на неговата личност или неговата дејност, што лесно може да не доведе до ситуација да го направиме *наш*, одтуѓувајќи го од самиот него.

⁷⁸ Милев, 135